

Krzysztof Waszczuk

"Ugrupowania neoendeckie w III Rzeczypospolitej", Jarosław Tomaszewicz, Toruń 2003 : [recenzja]

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia 12, 181-183

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W kontekście dokonujących się dynamicznych zmian w relacjach społecznych nie sposób nie zwrócić uwagi na rozdział dotyczący Komunikacji Międzynarodowej. Porusza on kwestie dotyczące kształtowaniu się stosunków międzynarodowych w powiązaniu z procesami globalizacji, transnarodowymi korporacjami medialnymi i globalnym zarządzaniem. W artykule zatytułowanym *Media, Wojna, Pokój i Globalne Społeczeństwo Obywatelskie (Media, War, Peace and Global Civil Society)* autorstwa Thomasa L. Jacobsona i Won Yong Janga podjęty został wątek zależności między mediami, a możliwościami na pokój w kontekście tworzenia się globalnego społeczeństwa obywatelskiego. Sposoby relacjonowana przez media wydarzeń mogą bowiem wspierać kulturę demokratyczną na świecie przez promowanie pokoju. Jednakże z drugiej strony, istnieje tendencja do przedstawiania drastycznych i nieuzasadnionych aktów przemocy, sytuując sensacyjne historie jako główną część programu. W tym sensie media mogą przyczynić się do promowania wojny i przemocy. Z pewnością globalne media są często utożsamiane z pojęciem „globalnej sfery publicznej” - wpływają niezaprzeczalnie na opinię publiczną. Ważne jest, by media odzwierciedlały interes i opinię publiczną i uaktywniały sferę publiczną.

Autorzy recenzowanego podręcznika *Handbook of International and Intercultural Communication* ukazują przedmiot badań interdyscyplinarnie: wieloaspektowo i wielopłaszczyznowo. Imponująca jest w niej różnorodność przedstawionych ujęć i orientacji, konstruowanych modeli teoretycznych, a także wyników przeprowadzonych badań empirycznych. Godna pokłasku jest skrupulatność, z jaką autorzy odszukali, zweryfikowali i skolekcjonowali zasadnicze fakty. Na uwagę zasługuje bogata literatura i dobór teorii, które zaczerpnęli z różnych kultur. Podręcznik stanowi kompleksowe studium z zakresu komunikacji międzykulturowej i międzynarodowej.

Praca pod redakcją W. Gudykunsta i B. Mody nie daje odpowiedzi na pytanie, co świat cywilizacji zachodniej powinien zrobić, by porozumieć się, na przykład, ze światem islamu. Daje natomiast wgląd w istotę procesów komunikacyjnych i pozwala zrozumieć znaczenie komunikacji dla życia codziennego.

Luiza Szarecka

**Jarosław Tomaszewicz, *Ugrupowania neoendeckie w III Rzeczypospolitej*,
Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2003, s. 389.**

Niezwykle istotną, a zarazem wciąż podejmowaną kwestią stanowiącą podstawę, a jednocześnie motywację dla prowadzenia wnikliwych badań, są koncepcje doktrynalne partii i ugrupowań politycznych traktujące o systemie politycznym, społecznym i gospodarczym Polski, wokół którego rozwijana jest charakteryzująca poszczególne formacje ideologia. Tym niemniej obserwując na przestrzeni kilkudziesięciu lat losy tych grup i pokrewnych im nurtów, ich transformację i częstą rewizję poglądów, a przy tym krystalizującą się na nowo po 1989 r. polską scenę polityczną, w oczywisty sposób dochodzimy do przekonania, jak istotny wpływ wywarły one na obecny kształt III Rzeczypospolitej. Również i grupy neoendeckie stanowiące w prostej linii kontynuatorów nurtu narodowodemokratycznego, zapoczątkowanego i ukształtowanego przez Romana Dmowskiego, swoje piętno na jej obrazie odcisnęły.

Specyfika formacji neoendeckich reprezentujących nacjonalizm w najbardziej wyrazistej postaci, a stanowiących obecnie margines życia politycznego, w odróżnieniu od roli, jaką nacjonalistyczna prawica odgrywała w okresie międzywojennym, pokazuje nam jak trudno akceptowalne dla zdecydowanej większości społeczeństwa są ortodoksyjne i skrajne programy polityczne. Stąd znajduje uzasadnienie wskazanie autora omawianej publikacji na pozaparlamentarną dziś rolę nacjonalistycznych ugrupowań neoendeckich ciągle wywierających przecież wpływ ideologiczny na liczące się obecnie partie polityczne.

Złożona problematyka myśli endeckiej dosyć często stanowiła przedmiot badań we współczesnej literaturze, jednakże są to w głównej mierze monograficzne opracowania poświęcone jednemu wybranemu zagadnieniu tematycznemu opisujące przede wszystkim podejście ideologiczne poszczególnych ugrupowań neoendeckich do takich kwestii, jak bezkompromisowy tradycjonalizm, naród, religia, ustrój polityczny czy rola gospodarki w państwie, a także prezentujące stosunek endecji wobec innych formacji politycznych oraz ich poglądy na aktualną sytuację polityczną w państwie. Z drugiej jednak strony obszerna część dostępnych publikacji przedstawia jedynie rys historyczny poszczególnych ugrupowań (np. Stronnictwa Narodowego) stanowiących część składową szeroko rozumianego ruchu narodowego, a i w tym względzie istnieje jeszcze wiele „białych plam” wymagających w przyszłości podjęcia bardziej systematycznych badań.

Swego rodzaju pewnym wyzwaniem jest więc próba całościowego ujęcia i głębokiej analizy ciągłości organizacyjno-personalnej oraz ideowo-programowej problematyki prawego ekstremum współczesnej sceny politycznej nazywanego neoendecją, jakiej podjął się Jarosław Tomaszewicz w książce *Ugrupowania neoendeckie w III Rzeczypospolitej*. Inicjatywę tę można uznać za tym cenniejszą, iż współczesna myśl polityczna jest nieomal dziewicza pod tym względem.

Struktura pracy jest zwarta i logiczna. Książka składa się z trzech części podzielonych na rozdziały o układzie problemowo-chronologicznym, gdzie dwie mają charakter typowo historyczny, a trzecia stanowi analizę politologiczną. Taki układ książki sprawia, że publikacja jest dla odbiorcy bardzo czytelna.

W części pierwszej *Ruch narodowy w epoce jaltańskiej*, J. Tomaszewicz przedstawił pokrótce historię i dzieje endecji oraz wywodzących się z niej nurtów zakorzenionych w narodowo-katolickiej ideologii „młodych” z lat 30. Jako punkt wyjścia autor zastosował tu odniesienie do lat 40., dzieląc na podstawie stosunku do powojennej rzeczywistości ówczesną polską scenę polityczną na trzy obozy: nieprzejednanych, legalistów i kolaborantów, posługując się przy tym poprzecznymi granicami przynależności partyjnej. Kontynuując te rozważania, Tomaszewicz wyróżnił jeszcze kilka kluczowych okresów w historii współczesnej endecji: walka o utrzymanie ciągłości organizacyjnej zerwanej w wyniku aresztowań w latach 50. (do 1956), próba spożytkowania popaździernikowego zrywu dla reaktywacji tradycyjnego ruchu narodowego, gdzie imperatywem starych endeków stało się przetrwanie (1956-1961), nieustanne działania podejmowane przez liderów ówczesnego podziemia odwołujących się do ideologii nacjonalistycznej, mające na celu wskrzeszenia i podtrzymanie endecji (1961-1976), pierwsze początki odradzania się idei narodowej (1976 - 80), postępujący samorzutny rozwój formacji endeckiej i postaw endekoidalnych w szeregach „Solidarności” (1980-1981), i zahamowanie procesu krystalizowania po wprowadzeniu stanu wojennego (1982-1987), aż wreszcie ostrożny legalizm narodowców organizujących się w stowarzyszenia, przygotowujących się tym samym do wyjścia z podziemia (1982-1987).

Zaznaczyć przy tym należy, iż autor słusznie wyszedł z założenia, iż zbadanie choćby nawet w ograniczonym zakresie losu idei ruchu narodowego od roku 1945 do 1989 posłuży czytelnikowi dla lepszego zrozumienia specyfiki endecji poprzez sięgnięcie do jej bezpośrednich źródeł.

Z kolei druga część pracy *Geografia polityczna neoendecji*, stanowi usystematyzowany przegląd najbardziej aktywnych ugrupowań neoendeckich działających w latach 1989-1999 na polskiej scenie politycznej. W oparciu o kryteria takie, jak: struktury i działalność, mobilność organizacyjna oraz oddziaływanie na zewnątrz oraz stosunki z innymi ugrupowaniami politycznymi, autor dokonał „przeświecenia” wybranych partii neoendeckich. W ten sposób szczegółowej analizie poddane zostało aspirujące do odgrywania pierwszoplanowej roli w ruchu narodowym Stronnictwo Narodowe (tzw. senioralne), najmniejsze z frakcji obozu narodowego Stronnictwo Narodowe „Szczerbiec”, powstałe z inicjatywy emigracyjnych władz SN, Stronnictwo Narodowo-Demokratyczne, a także utworzone w wyniku rozłamu w SN (senioralne), Stronnictwo Narodowe „Ojczyzna”, skrajnie narodowa i pozostające w opozycji z resztą endecji Polska Wspólnota Narodowa i wreszcie na koniec - opozycyjne wobec tradycji endeckiej Narodowe Odrodzenie Polski.

Dopiero całościowe spojrzenie w kontekście dwóch pierwszych rozdziałów nakreślonych przez J. Tomaszewicza daje nam pełny obraz punktu, w którym neoendecją znalazła się w chwili obecnej,

a przynajmniej w małym wycinku pokazała złożoność procesów, jakie zachodziły wewnątrz tego ugrupowania.

Trzecia, a zarazem ostatnia część poświęcona jest w całości neoendeckiej ideologii tworzonej i rozbudowywanej w głównej mierze przez środowiska posiadające względnie spójny światopogląd i przejrzysty program, publikowany zazwyczaj w periodykach, jak te skupione wokół prof. M. Giertycha. Autor badając poglądy i spojrzenie neoendecji na kluczowe zagadnienia dotyczące państwa i życia społecznego, dokonał analizę ideologii tegoż ruchu w oparciu o triadę pojęć. Po pierwsze: stosunek do tradycji endeckiej z lat 30., stanowiący podstawę legitymacji poglądów firmowanych przez M. Giertycha. Po drugie: fundamentalne wartości, jakimi była wiara katolicka i personalistyczny sposób widzenia narodu oraz mit wroga zagrażającego tym wartościom. Po trzecie: ideał „Katolickiego Państwa Narodu Polskiego” utożsamianego z wolnościowym i demokratycznym wariantem nacjonalizmu, jego ustroj, gospodarkę i geopolityczny realizm polityki zagranicznej.

Recenzowana książka ma rzetelną podstawę źródłową, na którą składają się przede wszystkim dokumenty źródłowe, druki ulotne, jak również bardzo bogata prasa i szeroka literatura.

Publikacja *Ugrupowania neoendeckie w III Rzeczypospolitej* w niewielkim tylko stopniu odkryła procesy, jakie zachodziły na tej części sceny politycznej, co jest zrozumiałe ze względu na jej cezurę chronologiczną. Trafne komentarze autora oparte na solidnym warsztacie politologiczno-historycznym wskazują na dokładne zglebienie zarówno tematu, jak i panującego ówczesnie tła politycznego.

Jedynym mankamentem wymagającym przedyskutowania wydaje się być zbyt ogólnikowe i tylko wybiórcze potraktowanie przez autora kwestii i roli emigracyjnych struktur ruchu narodowego i ich wpływu na rozwój współczesnych ugrupowań neoendeckich.

W moim przekonaniu recenzowana publikacja stanowi niezwykle wartościową, a rzec by można bezcenną pozycję w bibliografii poświęconej współczesnej endecji.

Krzysztof Waszczuk

Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji naukowej „Ideologie, doktryny i ruchy narodowe współczesnego świata”.

W dniach 19-21 maja 2004 roku w Lublinie odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa na temat „Ideologie, doktryny i ruchy narodowe współczesnego świata”. Konferencję zorganizował Zakład Ruchów Politycznych Wydziału Politologii UMCS z siedzibą w Lublinie.

W konferencji wzięło udział ponad czterdziestu naukowców z niemal wszystkich ośrodków akademickich w Polsce, a także z uczelni w Kijowie oraz Lwowie.

Celem konferencji było zaprezentowanie oraz przedyskutowanie problemów związanych z systemem wartości ideologii, doktryn i ruchów narodowych występujących we współczesnym świecie.

Pierwszego dnia obradom plenarnym przewodniczył prof. dr hab. Edward Olszewski. Do tematyki ideologii, doktryn i ruchów narodowych uczestników obrad plenarnych wprowadził prof. dr hab. Roman Tokarczyk z UMCS w Lublinie. W referacie pt. *Ewolucja systemu wartości ideologii narodowych* profesor przedstawił etymologię oraz podstawowe założenia ideologii doktryny nacjonalizmu, a także nakreślił krótki rys jej rozwoju historycznego. Referat ten stanowił podstawę późniejszej dyskusji.

Kolejne referaty zaprezentowane przez naukowców (wystąpienia należały do: prof. dr hab. Andrzeja Sepkowskiego, prof. dr hab. Eugeniusza Ponczka, dr. Krzysztofa Kawęckiego, dr. Bogusława Pawłowskiego, dr. Anny Citkowskiej-Kimla oraz mgr Agnieszki Waleckiej) poświęcone